

Euroopa roheline kokkulepe¹ – lepe või kurss?

Annaliisa Jäme

Keskkonnaministeeriumi
Euroopa Liidu ja rahvusvahelise koostöö osakonna
peaspetsialist

Ivo Krustok

Keskkonnaministeeriumi
Euroopa Liidu ja rahvusvahelise koostöö osakonna
erialadiplomaat Brüsselis

Kui Franklin Delano Roosevelt 1933. aastal USA presidendiks valiti, olid ajad halvad. Neli aastat varem toimunud börsikrahh oli jätnud majanduse väga kehva seisu ja töötuse tase oli kõrge. Oli selge, et samamoodi toimides enam edasi ei saa ning majanduse reformimiseks on vaja teha põhjapanevaid muudatusi. Suure depressioonina ajalukku läinud majanduskriisist väljumiseks hakkas Roosevelt kohe tegutsema, algatades hulga programme, reforme ja meetmeid. Muudatused hõlmasid olulist suunamuutust väga paljudes eluvaldkondades ja õigusaktides, Roosevelti nõunik Stuart Chase pakkus sellele kollektiivse nime New Deal. Eesti keeles on ajaloolise majanduslanguse järel tehtud muudatused tuntud uue kursina.

Iroonilisel kombel on paljuski Roosevelti valitud kurss ja meetmed majanduse elavdamiseks ning sellest järk-järgult aastakümnetel edasi arenenud tööstusrevolutsioon tinginud hilisema vajaduse täiesti teise kursi järele. 21. sajandil on olnud hulk uusi väljakutseid, millest üks pikaajalisemaid, keerukamaid ja enim inimkonda mõjutavaid on keskkonna kiire kahjustumine. Kasvav rahvastik, energiamahukas tootmine, hooletu tarbimine ja saasteainete keskkonda viimine on drastiliselt mõjutanud ökosüsteeme, millest meie tsivilisatsioon sõltub. Seetõttu on hakatud aina enam rääkima sellest, et vaja on uut lähenemist majandusele, elukorraldusele, ühiskonnale. Taas on vaja kursimuutust.

Uue kursi vajadust nähakse kogu maailmas. Erandiks ei ole ka USA, kus on nähtud ja rõhutatud vajadust minna üle kestlikule, ressursitõhusamale ja süsinikuneutraalsemale toimimisele juba 2000ndate algusest saati. Selliste vajalike muudatuste ühisnimetuse leidmiseks oli USA puhul narratiivi valimine selge. Laialdaselt tuntud Roosevelti New Deal sai endale ette omadussõna *Green* (roheline) ja progressiivsemad poliitikud leidsid raamistiku, milles töötada – Green New Deal ehk roheline uus kurss. Hoolimata senisest vähesest edust poliitikas, on roheline uus kurss USA-s palju diskussiooni tekitanud ning arutelud uue kursi vajalikkuse järele on 2019. aastast taas elavnenud.

¹ [Euroopa roheline kokkulepe](#).

Samal ajal Euroopas

Kasvava keskkonnateemalise diskussiooniga oli 2019. aastal silmitsi ka Euroopa Komisjoni presidendikandidaadiks esitatud Ursula von der Leyen. Kuigi Euroopa on maailma mõistes alati pigem ambitsioonika keskkonnapoliitikaga silma paistnud, on viimased uuringud ja raportid näidanud, et senised ponnistused pole olnud piisavad. Valitsustevahelise Kliimamuutuste Nõukogu (*Intergovernmental Panel on Climate Change*, IPCC) 1,5 kraadi eriraporti järgi on vaja katastroofiliste mõjude ärahoidmiseks kliimasoojenemist hoida 1,5 kraadi ulatuses. Selle saavutamiseks on vaja olulises mahus ja kiiresti praegust kurssi muuta. Ka elurikkuse ja loodushüvede koostöökogu (*The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*, IPBES) 2019. aasta raport kirjeldab, kuidas ökosüsteemid ja elurikkus vähenevad järjest kiiremini ning katastroofiliste tagajärgedega. Meie praegune kurss viib seega kliimasoojenemise ja elurikkuse massväljasuremise suunas.

Enam kui aasta aega tänavatele ning valimiskastide juurde kogunenud keskkonnateadlikud noored (ja vanemad) tähendasid von der Leyenile seda, et presidendikoha kindlustamiseks oli vaja ambitsioonikat keskkonnapoliitikat. Keskkonnaga tegelevate teadlaste muret tekitavad sõnumid olid vilja kandnud ja uue Euroopa Komisjoni plaanide seadmise ajaks oli selge, et samamoodi toimides enam edasi ei saa. Majanduse toimimine vajab põhjanevaid muutuseid ja ühiskond vajab uut narratiivi. Vastuseks koostas von der Leyeni meeskond koos komisjoniga uue kasvustrateegia, mis lubab Euroopa 30 aastaga jõukaks, kestlikuks ja kliimaneutraalseks muuta.

Uue narratiivi müümiseks oli vaja loomulikult kõlavat nime, võib-olla inspireerituna USA-s elavnenud diskussioonidest sai valituks European Green Deal. Eesti keelde otsustati see ametlikult tõlkida kui Euroopa roheline kokkulepe, mis igapäevases kasutuses on mugandunud roheleppeks.

On keeruline öelda, miks ei valitud seekord kurssi, nagu seda tehti Roosevelti plaani puhul. Küll on aga huvitav analüüsida, mida kannab European Green Deal'i sisu ja tähendus tegelikult edasi.

Selleks et termini valikut ja sobivust paremini hinnata saaks, tuleb enne sisu juurde asumist korra heita pilk ka praegu valitud vastele ehk rohelisele kokkuleppele. On selge, et sõnaga „roheline“ viidatakse nii Euroopa Komisjoni taotletud tähenduses kui ka eestikeelses vastes keskkonnahoidlikkusele. Seda kinnitab ka „Eesti keele seletav sõnaraamat“ (EKSS), kus sõna „roheline“ üks tähendus on 'ökoloogilist mõttelaadi pooldav ja rakendav inimene', kuid tähenduse saab üle kanda ka laiemale liikumisele või suunale.

Mida aga sisaldab endas kokkulepe? EKSS-i² järgi tähendab kokkulepe 'kellegi vahel tehtud otsust millegi kohta'. Kui aga võtta selle lühem, igapäevaselt käibel olev variant ehk rohelepe, võiks „lepe“ viidata nii kokkuleppele kui ka (vananenud pruugis) lepitusele. Ka viimane tähendus avab väga huvitava mõttelõnga sellest, kuidas European Green Deal sündis, kuidas

² [Eesti keele seletav sõnaraamat](#).

selle „peaarhitekt“ Ursula von der Leyen Euroopa Komisjoni presidendikandidaadiks seati ja sellesse ametisse valiti. Selguse mõttes kasutame siin artiklis edaspidi Euroopa rohelisele kokkuleppele viidates rohelepet. Järgnevalt on analüüsitud, mida dokument sisaldab ning kas ta püüdleb kokkuleppe või kursi tähenduse poole.

Euroopa roheline ... kokkulepe?

Euroopa Komisjon esitles rohelepet 11. detsembril 2019. Hoolimata mõnest üksikust konkreetsest plaanist on tegu suuresti narratiiviga – visiooniga, mille arendamisel ja täideviimisel on võimalik kujundada Euroopa majandus täielikult ümber. Eesmärk on jõuda majanduseni, mis toimib looduse piirides, tagab jõukuse ja heaolu ning vähendab saastet. Kõige selle saavutamiseks pakutakse välja erinevaid lahendusi, kuidas majandust kestlikumaks muuta.

Praeguse kestlikkuse debati keskpunktiks on vaieldamatult kliimapoliitika. Võib öelda, et rohelepe sündiski väga suurel määral eelmisel aastal kestnud diskussioonist, kas Euroopal on võimalik saavutada aastaks 2050 olukord, kus meie kasvuhoonegaaside heide ja sidumine on võrdsed ehk kliimanetraalsus. Hoolimata esialgsest ebakindlusest suutsid EL-i riigijuhid eelmise aasta lõpus kokku leppida, et aastaks 2050 on vaja kliimanetraalsus saavutada. Tegu on rohelepe ühe olulisema alustalaga ja mitmed dokumendis ettenähtud sammud ning muudatused juhitudvadki just sellest pikaajalisest eesmärgist.

Kliimanetraalsuse kontseptsiooni ja eesmärgi kinnitamiseks lubas komisjon roheleppes ka kliimaseaduse väljapakumist. Artikli kirjutamise ajaks on komisjon oma teatist juba esitlenud, kuid kaugemale ei ole läbirääkimistel veel jõutud. Sisuliselt on tegu 2050. aasta kliimanetraalsuse eesmärgi ülekinnitamisega ja väga palju uut sealt ei leia. Samas on tegu väga olulise poliitilise verstapostiga. Esiteks tähendaks selle kokku leppimine, et EL-i riikidel on tulevikus vähem võimalusi kliimanetraalsuse eesmärgist taganeda. Teiseks annab see kliima suhtes ambitsioonikamatele riikidele võimaluse seda eesmärki enamgi tugevdada, seades lisatingimusi.

Rohelepe käsitleb kliimanetraalsuse kontekstis ka vahe-eesmärke. EL-is on kokkulepe, et liikmesriigid peavad võrreldes aastaga 1990 vähendama aastaks 2030 kasvuhoonegaaside heidet 40% võrra. Selleks on loodud terve hulk seadusandlikke dokumente, mis püüavad jagada koormust nii riikide kui ka ettevõtete vahel. Kui eelmine, Jean-Claude Junckeri juhitud Euroopa Komisjon esitles esimest korda kliimanetraalsuse saavutamist aastaks 2050, jäeti 2030. aasta kliimaeesmärk paika. Vahepeal kasvanud poliitiline surve tähendab aga seda, et von der Leyeni komisjon on roheleppes lubanud esitada mõjuhindamise läbinud kava, millega tõsta 2030. aastaks kliimaeesmärk 40% pealt vähemalt 50% ja võimaluse korral isegi kuni 55% peale. See tähendaks, et ka kõik seni kokkulepitud kliima- ja energeetikaalased õigusaktid tuleb uuesti üle vaadata ja Euroopa uue kliimanetraalse kursiga kooskõlla viia.

Kui 2050. aasta kliimanetraalsuse eesmärgiga on (väikeste mööndustega) praeguseks nõus kõik EL-i liikmesriigid, siis 2030. aasta eesmärgi ülevaatamine on oluliselt keerulisem diskussioon. Kümne aasta pärast toimuv on kõigile palju lähemal ja eeldab oluliselt

mahukamaid ja kiiremaid investeringuid. Kui võimalik see tegelikult on, selgub aasta teises pooles, mil komisjon oma mõjuhinnangut esitleb.

Puhas energia kõigile

Kliimapoliitika jaoks on vaieldamatult kõige olulisem valdkond energeetika. Energia tootmine ja tarbimine põhjustab üle 75% EL-i kasvuhoonegaaside heitest. Sellest hoolimata on ka kõigile pooltele mõistetav, et ligipääs stabiilsele ja odavale energiale on ülimalt oluline osa elust. Mitmed sellised taastuvenergiaallikad nagu tuul ja päike suudavad energiat toota vaid periooditi ning vajavad energia salvestamiseks lahendusi, mida alles arendatakse või mis on praegu liiga kallid. Keegi ei taha elada olukorras, kus ei saa olla kindel, kas homme tuled põlevad ja tuba on soe. Kahjuks on see isegi praeguste elektritootmisvõimaluste puhul paljude EL-i elanike jaoks reaalsus.

Rohelepe tunnistab neid probleeme ning rõhutab nii tarbijate rolli olulisust kui ka seda, et üleminek puhtale energiale ei tohi vähendada inimeste hulka, kellel on ligipääs energiale. Samal ajal, kui vähendame fossiilsete kütuste kasutamist energeetikas, peame arendama taastuvenergiat (eriti avamere tuuleparke) ning energia salvestamise võimalusi. Nii arendajatele kui ka tarbijatele peab tagama piisavad toetus- ja rahastamismeetmed ning kasvuhoonegaaside mahuka tootmisega piirkondadele (näiteks söe- või põlevkiviipiirkonnad) tuleb võimaldada õiglane üleminek (kohaliku majanduse mitmekesistamine, ümberõpe ja oskuste arendamine).

Pikas perspektiivis on meil küllaltki hea ettekujutus, kuidas energeetikaprobleeme lahendada. Meil on vaja riikide elektrivõrgud omavahel paremini ühendada, arendada taastuvenergeetikat ja energia salvestustehnoloogiaid, muuta elektrivõrgud nutikamateks ja tuua rohkem tarbijaid tootjate sekka (kodudele päikesepaneelid ja tuulikud). Kõige sellega tegeletakse, aga lahendused võtavad aega ja raha. Rohelepe edu saab paljuski hinnata selles, kuidas neid tegevusi piisavalt tõhustada, et nii aega kui ka raha võimalikult vähe kuluks.

Digiteeritud ja ringmajandusel põhinev tööstus

Tööstuse puhul rõhutatakse enim tõhusust. Ühest küljest on oluline protsesside automatiseerimine ja parem digiteerimine, et hoida kokku nii energiat kui ka materjale, ning teisest küljest tuleb üle vaadata kogu tootmis- ja tarbimismudel.

Raiskava ületarbimise asemel soovitakse panna enam rõhku taas- ja uuskasutusele, parandamisele, ökodisainile (vähendada toodete disainimisel nende keskkonnamõju) ja alternatiivsetele tarbimismudelitele, nagu jagamismajandus. Ka jäätmete mõiste soovitakse ringmajanduse kontekstis ajaloo prügikasti visata. Kliimanetraalses ja kestlikus Euroopas tuleks jäätmete ja ülejääkide asemel hoopis ressurssidest rääkida.

Tootjate jaoks tähendab see suuremat vastutust (nii otseses kui ka kaudses mõttes) ja tarbijatele suuremat läbipaistvust. Ring- ja jagamismajanduse tõhusaks toimimiseks tuleb tarneahelad oluliselt läbipaistvamaks muuta. See on vajalik selleks, et tarbijad saaksid teha vahet rohkem

ja vähem keskkonnasõbralike toodete vahel, ning selleks, et tootjad saaksid ohutult materjale taaskasutada.

Keskkonnasõbralikku tootmist käsitletakse roheleppes ka nullsaaste eesmärgi kontekstis. Veidi segase mõtte „mürgivaba keskkond“ taga peitub soov vähendada oluliselt praegust õhusaastet, vee- ja pinnasereostust. Kuigi EL-is on sellel suunal viimastel aastakümnetel väga olulisi edusamme tehtud, oleme ideaalsest olukorrast veel kaugel. Ainuüksi halva õhukvaliteedi pärast sureb Euroopas igal aastal enneaegu ligi 400 000 inimest, rääkimata mõjust ökosüsteemidele.

Rikkus looduses ja toidulaual

Kui võitluses kliimamuutusega on EL teinud edusamme, vähendades viimase 28 aastaga heitmeid 23% võrra, kuid kasvatades samal ajal majandust 61% võrra, siis elurikkuse kadumisega on asjad halvemad. Euroopa keskkonnaameti koostatud raportist³ selgub, et looduskapitali kaitsmisega on olukord kehv. EL on seadnud eesmärgi peatada aastaks 2020 elurikkuse kadumine, kuid sellega ollakse ajakavast maas. Maismaa- ja merekaitsealade määramisega on Euroopa saavutanud oma eesmärgid ning mõned liigid on taastunud, kuid enamik eesmärkidest jääb täitmata.

Probleem on loomulikult globaalne. Ka IPBES-i 2019. aasta ülevaade oli küllaltki nukker. Bioloogiline mitmekesisus väheneb kogu maailmas. Peamised põhjused on meie maa-, mere- ja loodusvarade kasutusviisid ning ka eespool mainitud kliimamuutus.

Seega ei ole üllatav, et suur osa juba kirjeldatud roheleppe eesmärkidest tuleb täita viisil, mis panustab ka elurikkuse säilitamise ja taastamise. Lisaks sellele on ette nähtud ka uus EL-i bioloogilise mitmekesisuse strateegia⁴, mis seab uued meetmed nende eesmärkide täitmiseks ja valmistab ette EL-i juhtrolli järgmisel elurikkuse konventsioonil.

Elurikkuse olukorra parandamiseks on ülimalt oluline, et muutuks ka see, kuidas katame oma toidulaua. Nagu IPBES-i raportist selgus, on maakasutus (nii põllumajandus kui ka metsandus) väga oluline tegur ökosüsteemide hävimisel ja praegusel suunal tegevuse jätkamine ei ole mõeldav.

Selle lahendamiseks pakub komisjon roheleppes välja algatuse „Talust toidulauani“, millega vaadatakse üle pestitsiidide ja väetiste kasutamine põllumajanduses ning tagatakse õiglane, tervislik ja keskkonnahoidlik toidusüsteem kõigile. Eesmärk on leida tasakaal inimeste ja looduse vajaduste vahel ning vähendada maakasutusest tulenevat tugevat survet elurikkusele.

„Talust toidulauani“ algatuse puhul on huvitav ka see, et komisjon tabas selle nime valikuga naelapea pihta. Inglise keeles valitud alliteratsiooniga väljend *farm to fork* on inimesed väga loominguliseks muutnud ning on kuulda juba mitmeid selliseid toredaid tõlkeid nagu talust

³ Euroopa Keskkonnaagentuur. [Euroopa keskkond: Seisund ja väljavaated 2020. aastal](#). Kommenteeritud kokkuvõte. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2019.

⁴ [EL-i bioloogilise mitmekesisuse strateegia aastani 2020](#).

taldrikule või põllult põske. Artikli kirjutajad loodavad, et selliseid meeldejäeva nimega strateegiaid tuleb ka edaspidi.

Vähem kütmist ja jahutamist vajavad nii kodud kui ka keskkonnasõbralik transport

Roheleppe mõjusid hakkavad inimesed nägema lisaks toidulauale ka selles, kuidas ehitame oma kodusid ja kuidas liigume ringi.

Hooned kasutavad 40% kogu EL-is tarbitavast energiast ja enamik 30 aasta pärast kasutatavatest hoonetest on praeguseks juba valmis ehitatud. See tähendab, et hoonete renoveerimise kiirus peab oluliselt kasvama, ning aina enam keskendutakse energiatõhususele. Selle probleemi lahendamise teeb veel olulisemaks fakt, et juba praegu on ligikaudu 50 miljonil tarbijal raskusi oma kodu soojana hoidmisega. Kõigil ei ole piisavalt raha, et oma kodu renoveerimisse panustada.

Roheleppes kirjeldatakse renoveerimisalgatust, kus tuuakse kokku kinnisvara- ja ehitussektor, arhitektid ja insenerid ning kohalikud omavalitsused, et selgitada välja ja kõrvaldada renoveerimist takistavad asjaolud. Lisaks nähakse ette innovaatilisi rahastamisskeeme elamuühistutele või energiateenuseid osutavatele ettevõtjatele. Sedasi on võimalik renoveerimistööd koondada suuremateks projektideks, mida oleks lihtsam ja odavam koordineerida ning ellu viia.

Samuti on oluline muuta inimeste liikumisharjumusi. Kliimamuutuse kontekstis on transport üks suurimaid probleeme, kuna see moodustab umbes 25% kogu EL-i kasvuhoonegaaside heidetest. Langemise asemel on see näitaja viimastel aastatel hoopis kasvanud.

Nagu tööstuse puhul, nähakse ka siin suurt abi digilahenduste kasutusele võtmisest, eriti mitmeliigilise transpordi arendamisel. Idee on muuta lai valik mugavaid, soodsaid ja keskkonnasõbralikke transpordivahendeid igapäevaseks lihtsasti kättesaadavaks, nii et eraauto kasutamine nii tihti ei oleks vajalik. Samuti tuleb liikuda sisepõlemismootoriga sõidukitelt sõidukite juurde, mis kasutavad selliseid alternatiivseid kütuseid nagu elekter ja vesinik.

Komisjon plaanib otsida lahendusi ka lennunduses ja meretranspordis, mille heitmete vähendamine on nende ülemaailmse loomu tõttu seni väga keeruliseks osutunud. Siin nähakse suurt rolli innovaatiliste lahenduste otsimisel, samuti alternatiivsetel kütustel. Kaupade liikumisel on oluline ka see, et praegune maanteetransport liiguks raudteele.

Seega võib öelda, et rohelepe on üle väga pika aja üks ambitsioonikamaid strateegiaid Euroopas – sellega soovitakse muuta meie igapäevaelu ja majandust märgatavalt. Loomulikult on kõigi poolte huvi, et see muutus toimuks inimeste, aga ka keskkonna jaoks just paremuse poole. Vaja on uusi ja nutikaid lahendusi poliitika kujundamisel ning teadusarendust ja innovatsiooni toimivate lahenduste otsimisel.

On see siis kurss või kokkulepe?

Kui vaadata otsa kõigele sellele, mida komisjon oma dokumendis kirjeldab, tundub, et kokkulepe ei ole päris sobiv sõna. Oleme seda tajunud ka Eestis huvirühmadega suheldes. Kokkulepe tundub, nagu oleks kõik pooled juba lubadustele ja eesmärkidele alla kirjutanud, kuid suur osa roheleppega seotud tööst on alles ees. Tegu on visiooniga ja erinevate probleemipüstitustega, mille sisustamine võtab aastaid ning mille mõjusid on vaja tähelepanelikult hinnata.

Kuigi inglise keeles oli sõna *deal* valimine hästi põhjendatud ja pani diskussiooni suhteliselt selgesse konteksti, on selle väljendi tõlkimine teiste liikmesriikide keeltesse läinud keerukamalt. Osa riikidest on jätnud sõna *deal* samaks, mitmed on valinud *pakti*, *lepingu*, *leppe* või *kokkuleppe*, mõni üksik on valinud ka *programmi*, *plaani* või *kursi*.

Just see viimane sõna *kurss*, millega ka alustasime, tundub eesti keeles kõige õigem. Kaaluda võiks ka selle suupärasemat versiooni *suund*. See võimaldaks anda edasi nii kogu dokumendi mõtet kui ka ajaloolist konteksti. *Kurss* aitaks luua selgemat narratiivi ja anda edasi neid mõtteid, mida roheleppe eesmärk tegelikult kannab. Samas on ka õige öelda, et EL-is roheline ülemineku saavutamiseks ongi just kõige enam vaja riikidevahelist *kokkulepet*.

Sobib see või mitte, aga *rohelepe* (või *Euroopa roheline kokkulepe*) on praeguseks juba üsna tugevasti juurdunud. Oleks saanud ka teisiti minna. Seda olulisem on, et kui tõlgime või loome edaspidi uusi keskkonnaga seotud termineid, teeme seda väga teadlikult nii globaalset kui ka kohalikku konteksti arvestades.

Majandus peab muutuma kestlikumaks. See on vältimatu, kui soovime tagada kõigile seda elukvaliteeti, millega oleme harjunud. Seni olnud kurss on toonud palju kahju keskkonnale ning ei vii meid kaugele. See tähendab, et muutub ka meie igapäevane sõnavara ja praeguses faasis on võimalik seda suunata.

Alles hiljuti kuulutas Eesti Keele Instituut välja konkursi, mille raames kutsutakse inimesi vaatama otsa senistele energeetika ja kliimaga seotud terminitele ning neid arendama. See on väga tänuväärne ettevõtmine ja selliseid algatusi, mis rikastavad meie keelt keskkonna valdkonnas, on kindlasti veel vaja, sest rohelepe ja selles kirjeldatud eesmärgid on tulnud, et jääda.

Vahepeal on saanud selgeks ka see, et koroonaviiruse SARS-CoV-2 levikust tingitud majanduskriis mõjutab oluliselt nii rohelepet kui ka ühiskonda laiemalt. Uut kurssi-suunda on vaja veel enam kui 1930ndatel. Arvestades siinjuures ka meie parimaid teadmisi keskkonna kohta ning seda, kui laastavad võivad kliimasoojenemine ja elurikkuse kiire kadu olla meile kõigile, on oluline, et see kurss oleks roheline. Kui palju seda suudetakse rasketel aegadel arvesse võtta, näitab aeg.